

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

L'Arménie et le Proche Orient, Fridtjof Nansen, Traduit du texte norvégien par Mr. Arne Omtvedt, Impr. Massis, Libr. Orient. P. Geuthner, 1928, 8° p. 364.

Նամանոր բնենախոյզ, Նորվեկացի Տէր. Ֆ. Նանսէն կրնամք բռնի նաեւ «հայախոյզ» անձնաւորութիւն մը եղաւ Մեծ պատերազմէն ետք, երբ Ազգաց Ընկերակցութեան կողմէն իրեն Բարձր-գովառէր, պատերազմութեան մը գլուխ անցած, խորհրդային Հայաստան գնաց, բնեկու երկրին վիճակը եւ հնարաւորութիւններ սեղծելու որ տարազիւ հայութեան մէկ մասը կարող ըլլայ փոխադրուիլ հոն եւ տեղաւորուիլ:

Տէր. Ֆ. Նանսէն այս գիրքը գրած է իրեն յանձնուած պատճառը կատարելէ ետք, եւ գրուած է բարձրակից նամակաբանի ոճով հանդէպ հայ ժողովուրդի եւ Խ. Հայաստանի կառավարութեան: Նանսէնի պատերազմութիւնը կազմուեցաւ իրով զոս չորս մասնազտ եւրոպացիներէ. Անգլիացի մը, Ժառանցի մը, Իտալացի մը եւ Նորվեկացի մը: Նանսէն որպէս գիւկարող ըլլաւ Հայաստան մեկնելի, ուղղակի դիմում բխաւ Մոսկվա, Սովիէր կառավարութեան Արտաքին Գործոց գործադար Պրն. Չիչէրինին, որ իր հաւանութիւնը տուաւ երկու պայմանով. այսինքն՝ Նանսէնի պատերազմութիւնը Հայաստան պիտի չերթար Ազգաց Ընկերակցութեան կողմէն — քանի որ Սովիէր կառավարութեան կողմէն չէ հանձնուած այդ մարմինը —, եւ յետոյ պատերազմութեան պիտի գործակցէր Հայաստանի կառավարութեան կողմէ նամակաւ Յանձնախումբ մը:

Տէր. Նանսէն այս պայմանները ընդունելով գնաց Հայաստան, որ կառավարութիւնը ամէն դիւրութիւն ընձայեց իրեն առաջադրուած հետազոտութիւններն եւ ստուսնախորհրդիւնները ընելու համար:

Նանսէնեան պատերազմութեան ազատութեան արդիւնքը այլեւայլ տեղեկագիրներով հաղորդուած է Ազգաց Ընկերակցութեան, որ հրատարակեց զանոնք գրեյկի մը մէջ, ժընէվ, 1927 ին, Scheme for the Settlement of Armenian Refugees. General Survey and Principal Documents ինգլոսիս լեզու:

Իսկ այս գիրքին մէջ, կրտսէ Տէր. Նանսէն, ջանացեալ եմք նկարագրել մեր նախորդութիւնը, մեր աշխատանքը, մեր սպասարարութիւնները քէ՛ր երկրին եւ քէ՛ ժողովուրդին նկատմամբ եւ թելադրութիւնները ընելու եւ ես համոզուած եմ որ եթէ մեր թելադրութիւնները իրագործուին, նոր նոր հնարաւորութիւններ երեւան պիտի գան այս երկրին համար եւ այս շատ ընդունակ ժողովուրդը պիտի կրնայ յոյս դնել լաւագոյն ապագայի մը վրայ (Յառաջաբան):

Տէր. Նանսէն առ խօսքեով կը կնիք իր Յառաջաբանը.

—«Այս գիրքին վերջին երկու գլուխներուն մէջ ամփոփուած է Հայոց Պատերազմը: Ինձ համար, կրտսէ, դժուար է կարծել որ ռեւէ մէկը չի կրնար այս նամակաւոր ժողովուրդի վիճակին իրազգաց ըլլալ առանց յուզուելու անոր եղբերական նակատագրէն:

Թէեւ շատ լուր կ'զգամք թէ պակասաւոր է այս գործը, բայց կը յուսամք թէ այս էջերուն մէջ հաւանաւոր իրողութիւնները պիտի գալլին եւրոպայի արեւին:»

Տասնութիւց գլուխներէ կը բաղկանայ այս գիրքը, պատերազմը է. ունի նաեւ երկու բարեխօսեալ Հայաստանի եւ Կովկասի, եւ ստորագրուած յայտագրի մը:

Գեղեցիկ է սպազորութիւնը այս գիրքին, որուն ձգտումը հարցած է Վեմ. Պողոս Փառա Նուպար:

Պէտք է երեսնապիստութեամբ արձանագրել թէ ազգաւոր Փառան ի նպաստ հայ դասին գրուած ուրիշ գիրքերու սպազորութեան ծախքերէն ալ հարցած է:

Պրն. Լ. Բաւայեան Տէր. Նանսէնի գիրքին հրատարակութեան առթիւ առ տեղեկութիւնները կատարեց **Ապագայի** մէջ (1928 Հիւնիս. 20. Շր.) .

— «Նանսէնի գիրքը, որ հրատարակուեցաւ նորվեկերէն ընթացով, անմիջապէս անգլիերէնի ու գերմաներէնի թարգմանուեցաւ: Ժամանակէն թարգմանութիւնն ալ սակայն անհրաժեշտ էր, գիրքը ծանօթացնելու համար աւելի լայն խաւերու, եւ Նուպար Փառա ազգիւ մտածումն ունեցաւ այդ ժամանակէն սպազորութիւնը ընծայելու Տէր. Նանսէնի, իր նախ երեսնապիստութեան եւ մեծարանքի մեծամասն հայաստերին: Տէր. Նանսէն, շատ զգացած համակրանքի այս ցոյցէն, որոշուած է որ գրքին վաճառումէն զոյսնալիք բոլոր հասոյքը երթայ Բարեգործական Միութեան, որքերու եւ զարթոնանքներու համար:

Տէր. Նանսէնի գիրքը զբնուեցաւ սեպտեմբերին ժընէվի մէջ զամառուած 54 ազգերու պատերազմութեանց գրեթէ բոլոր անդամներուն, բունով աւելի քան 210, ինչպէս եւ մեծ մասնակարաններուն, պետական անձնաւորութեանց եւ կարեւորագոյն քերքերուն ու հանդէսներուն:

Ասիքն կ'օգտուի յիշեցնելու համար թէ անցեալ տարին ալ միջազգային մեծ իրաւագէտ Պ. Ա. Մանսէլթրամի ժամանակէն նոյնպէս գիրքը, La Société des Nations et les Puissances devant le Problème Arménien (Ազգերու Ընկերութիւնը եւ Պետութիւնները հայկական հարցին հանդէպ), որ մեր վերջին տարիներու պատերազմութեան նուիրուած ամենէն նամակալից գործն է, նոյնպէս լոյս տեսաւ Պողոս Նուպար Փառայի ծախքով:

Բաւայեան դիտել կատարեց թէ Զոր. Կորիւնովի La participation des Arméniens à la guerre mondiale sur le front du Caucase գիրքին հրատարակութեան ալ նպաստած է Փառան:

Տէր. Նանսէնի գործին կցուած Հայոց Պատերազմի մը ծանօթ նիւթերու ամփոփում մըն է, բայց նորութիւններ կան հայ ժողովուրդին ծագման եւ Հայոց ընկերակցին վիճակին նուիրուած գլուխներու մէջ: Յառաջիկային հաւանաւոր մը տարու համար **Սիւնի** ի ընթերցողներուն, պիտի թարգմանենք ասոնց առաջինը:

Բ. Ե.

